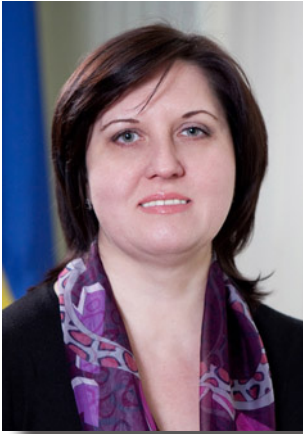

ІСТОРІЯ УКЛАДАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН

УДК: 341.1/8

Невара Л.М.,
здобувач кафедри
міжнародного права
Інституту міжнародних
відносин Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Стаття рекомендована до друку кафедрою міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 28 травня 2013 року).

Анотація: В статті автор аналізує умови, ситуації внаслідок яких відбувалось формування на законодавчому рівні становища регіональних мов або мов меншин. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин є першою міжнародною конвенцією спеціального характеру, спрямованою на захист одного з найсуттєвіших елементів самобутності національних меншин – їхньої мови. Хартія обґрунтовано встановлює міжкультурний та багатомовний підхід, відповідно до якого мова кожної категорії займає своє належне місце

Ключові слова: регіональні мови та мови меншин, національні меншини, культурна спадщина, багатомовність, Рада Європи, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин

Переважна більшість європейських країн мають на своїй території регіонально, або компактно розташовані автохтонні групи населення, які розмовляють іншою мовою, ніж більшість населення. Це є результатом історичних процесів, внаслідок яких формування держав не відбувалося виключно за мовними принципами, а малі мовні громади не асимілювалися, а продовжували виборювати право на існування своєї рідної мови.

Демографічна ситуація, характерна для таких регіональних мов або мов меншин, є різною, тобто цими мовами володіють від декількох тисяч до кількох мільйонів носіїв, таким же чином відрізняються законодавство та практичні дії кожної держави щодо згаданих мов. Проте, спільною рисою для багатьох з цих мов є більший або менший ступінь загрози їхньому існуванню. Більше того, незважаючи на минуле, теперішні загрози, з якими стикаються ці регіональні мови або мови меншин, значною мірою спричинені глобалізуючим впливом сучасної цивілізації, передусім засобів масової інформації, викладання історії існування різних етнічних спільнот країни, форм і методів освіти різними мовами (де інколи статус мови меншин дорівнюється іноземній мові), а також недружнім середовищем або державною політикою асиміляції.

Унікальним європейським міжнародно-правовим актом у сфері захисту регіональних мов або мов меншин, який спрямований на усунення зазначених вад, який містить спрямовані на встановлення європейських стандартів та принципів спеціального характеру, є ухвалена в рамках Ради Європи 5 листопада 1992 р. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яка набула чинності 1 березня 1998 р. (скорочено Хартія, ЄХРМ). Станом на 1 травня 2013 р., за 15 років чинності Хартії, із 47 членів Ради Європи її ратифікували 25 європейських країн (Австрія, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Данія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Ліхтенштейн, Люксембург, Чорногорія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Україна та Сполучене Королівство). Вісім країн підписали, але не ратифікували документ (Азербайджан, Ісландія, Італія, Мальта, Молдова, колишня республіка Югославії Македонія, Росія, Франція). Чотирнадцять країн не підписали і не ратифікували акт (Албанія, Андорра, Бельгія, Болгарія, Грузія, Греція, Ірландія, Естонія, Латвія, Литва, Монако, Португалія, Сан Марино, Туреччина) [1]. Україна ратифікувала Хартію 19.09.2005 р., яка набула для неї чинності

01.01.2006 р. Виходячи з положень Хартії, її учасницею може бути й держава, яка не є членом Ради Європи.

Проте, загальновідомо, що історія створення, зміст і дійсне призначення Хартії відомі вузькому колу фахівців і часто недостатньо зрозумілі більшій частині європейського населення, в тому числі політичним лідерам і правникам. Розроблена у 1980-х роках, Хартія була застосована до Європи, яка радикально відрізняється від сучасної за приєднання до Ради Європи країн Центральної та Східної Європи та сучасних її глобалізаційних процесів.

Отже, Хартія не є новим документом, вона з'явилася на світ задовго до того, як фактично набула чинності. Як зазначається у Пояснювальній доповіді до Хартії [2, 3–5], протягом багатьох років різні органи Ради Європи висловлювали занепокоєння щодо становища регіональних мов або мов меншин. Дійсно, ст. 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. встановлює принцип недискримінації, зокрема, оголошує поза законом, принаймні стосовно користування правами і свободами, які гарантовані цією Конвенцією, будь-яку дискримінацію, що ґрунтується на таких особливостях, як мова або зв'язок з національною меншиною. Однак, попри всю її важливість, вона лише надає особам право не бути підданими дискримінації, а зовсім не створює систему рішучого захисту мов меншин та громад, що їх використовують, як було вказано Консультативною асамблеєю ще у 1957 р. в її Резолюції 136. У 1961 році у Рекомендації 285 Парламентська асамблея Ради Європи закликала доповнити Європейську конвенцію захисним механізмом, метою створення якого було б забезпечення меншинам права мати свою власну культуру, використовувати свою власну мову, створювати свої власні школи тощо.

Пояснювальна доповідь (Доповідь) містить історичні нотатки про те, що ще у 1981 р. Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Рекомендацію 928 щодо освітніх та культурних проблем мов меншин та діалектів у Європі, і того ж року Європейський парламент прийняв резолюцію з цих питань. Обидва документи містили висновок про необхідність розробки хартії регіональних мов і культур або мов і культур меншин. Діючи відповідно до цих рекомендацій та резолюцій, Постійна конференція місцевих та регіональних влад Європи (КМРВЕ) вирішила розпочати розробку Європейської хартії регіональних мов або мов меншин з огляду на очікувану роль, яку повинні відігравати місцеві та регіональні органи влади по відношенню до мов та культур на місцевому та регіональному рівнях.

На підготовчому етапі **практичної розробки проекту хартії** було вивчено існуюче становище регіональних мов або мов меншин в Європі, а у 1984 р. проведено громадські слухання, в яких взяло участь близько 250 осіб, що представляли понад 40 мов. Попередній проект розроблявся за допомогою групи експертів. З огляду на пильний та постійний інтерес Парламентської асамблеї Ради Європи та Європейського парламенту до цієї теми, перша брала участь у розробці зазначеного проекту, а з компетентними членами останнього підтримувався зв'язок.

Нарешті, у своїй Резолюції 192 (1988) Постійна конференція запропонувала текст хартії, яка повинна була б мати статус конвенції.

Потрібно зазначити, що Європейська хартія регіональних мов або мов меншин є першою міжнародною конвенцією спеціального характеру, спрямованою на захист одного з найсуттєвіших елементів самобутності національних меншин – їхньої мови.

Головною метою Хартії є культурний розвиток. У Хартії не йдеться національні меншини або їхній захист, там навіть не застосовується такий термін, захисту підлягають мови меншин, що безпосередньо стосуються існування мовних меншин. Хартія має захищати й сприяти розвитку регіональних мов або мов меншин, що перебувають під загрозою, як європейської культурної спадщини. Ця мета знаходить своє відображення у Преамбулі, де проголошується: Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Хартію, усвідомлюючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин у різних країнах та регіонах Європи є важливим внеском у розбудову Європи, що ґрунтується на принципах демократії та культурного розмаїття в рамках національного суверенітету і територіальної цілісності, вважають, що охорона історичних регіональних мов або мов меншин Європи, деякі з яких знаходяться під загрозою відмирання, сприяє збереженню та розвитку культурного багатства і традицій Європи [3]. З огляду на ці завдання, вона не лише містить у собі антидискримінаційні застереження, але й передбачає реальні заходи, спрямовані на активну підтримку таких мов.

Метою Хартії є також, наскільки це дозволяють умови, забезпечення вживання регіональних мов або мов меншин у сфері освіти й у засобах масової інформації, в судах та адміністративних установах, в економічному, соціальному житті та культурній діяльності. Лише у такий спосіб ці мови можуть отримати компенсацію там, де це є необхідним, за несприятливі умови їхнього існування в минулому. Лише так вони можуть бути збереженими та розвиватися як жива грань європейської культурної ідентичності.

Хартія не розв'язує проблем сучасної імміграційної ситуації, які виникають у зв'язку з існуванням груп, які розмовляють іноземною мовою в країні імміграції або, подеколи, в країні походження в разі їх повернення. Хартія також не має стосунку до ситуації з неєвропейськими групами, які нещодавно іммігрували до Європи і здобули громадянство європейських країн. Хартія охоплює лише «історичні» мови, спілкування якими здійснювалося протягом тривалого часу, що знаходяться під загрозою (п. 10 Доповіді).

Більшість держав-учасниці Хартії саме таким чином сприймають ці положення. Наприклад, у Норвегії такими мовами визнані саамська мова (чотири її різновиди) та мова квенів (яка дійсно знаходиться у критичному стані). Визнані мови меншин у Швеції – саамі, фінська, меянкіелі (торнедальська фінська). У Великій Британії: валійська, шотландська-гальська, ірландська.

Проте, враховуючи положення п. 21 Пояснювальної записки, де підкреслюється, що «Хартія не конкретизує, які європейські мови відповідають поняттю «регіональні мови або мови меншин», перелік регіональних мов або мов меншин значною мірою залишається правом кожної із Сторін учасниць. Існують країни, які приділяють увагу не тільки мовам, які знаходяться у критичному стані, а визнають також і мови сусідніх країн, яким вочевидь загроза зникнення, принаймні найближчим часом, не загрожує. Наприклад, Польща визнала як мови меншин: караїмську, лемську, кашубську, ідиш, іврит, татарську, вірменську, а також німецьку, білоруську, чеську, румунську, литовську, словацьку та російську. Хорватія: італійську, сербську, угорську, чеську, словацьку, русинську та українську. Цікаво, що Комітет експертів Хартії та

Комітет міністрів Ради Європи не заперечують, а навпаки заохочують такий підхід.

Зрозуміло, що Хартія перш за все спрямована на захист регіональних мов. На практиці держави-учасниці у своїх деклараціях та періодичних національних доповідях визнають мови меншин і тільки інколи визнають регіональні мови.

У Доповіді (пункти 13–14) підкреслюється, що ніщо у Хартії не стосується проблем національних груп, які прагнуть незалежності або змін кордонів, але водночас очікується, що вона зможе допомогти, у зважений та реалістичний спосіб, пом'якшити проблему меншин, чиєю відмінною рисою є їхня мова, шляхом надання їм можливості комфортно почуватися у державі, в яку їх помістила історія. Розширення можливостей для використання регіональних мов або мов меншин в різноманітних сферах життя може, зовсім не посилюючи дезінтегруючі тенденції, лише заохотити групи, які цими мовами розмовляють, забути минулі образи, що перешкождали їм здобути своє місце в країні, де вони мешкають, а також в Європі в цілому. У цьому контексті наголошується, що Хартія не розглядає стосунки між офіційними мовами та регіональними мовами або мовами меншин у контексті суперництва чи антагонізму. Вона скоріше обґрунтовано встановлює міжкультурний та багатомовний підхід, відповідно до якого мова кожної категорії займає своє належне місце. Зазначається, що цей підхід повністю відповідає цінностям, що традиційно підтримуються Радою Європи, і її намаганням сприяти тіснішим зв'язкам між людьми, розвитку співробітництва в Європі та кращому взаєморозумінню між різними групами населення в межах держави, що побудована на міжкультурній основі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. European Charter for Regional or Minority Languages CETS No.: 148 // <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG>
2. European Charter for Regional or Minority Languages and explanatory report. – Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2000. – P. 3–5; <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/148.htm>
3. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (ETS № 148) // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – Київ : Парламентське видавництво, 2000. – С. 175-196.
4. Мицик В.В. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин та засади мовної політики України / В.В. Мицик // Український часопис міжнародного права. – К., 2013. – № 1–3.

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ
ЕВРОПЕЙСКОЙ ХАРТИИ
РЕГИОНАЛЬНЫХ ЯЗЫКОВ ИЛИ
ЯЗЫКОВ МЕНЬШИНСТВ

Невара Л.М.

Аннотация: В статье автор анализирует условия, ситуации, в результате которых происходило формирование на законодательном уровне положения региональных языков или языков меньшинств. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств является первой международной конвенцией специального характера, направленной на защиту одного из важнейших элементов самобытности национальных меньшинств - их языка. Хартия обоснованно устанавливает межкультурный и многоязычный подход, согласно которому язык каждой категории занимает свое надлежащее место.

Ключевые слова: региональные языки и языки меньшинств, национальные меньшинства, культурное наследие, многоязычие, Совет Европы, Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств.

THE HISTORY OF THE EUROPEAN
CHARTER FOR REGIONAL
OR MINORITY OR MINORITY
LANGUAGES

Nevara L.M.

Summary: The author analyzes the conditions of the situation, which results in the formation at the legislative level, the situation of regional or minority languages. The European Charter for Regional or Minority Languages is the first international convention of a special nature, aimed at protecting one of the most important elements of the identity of national minorities – their language. The Charter establishes a reasonable cross-cultural and multilingual approach, according to which the language of each category takes its proper place.

Keywords: regional and minority languages, ethnic minorities, cultural heritage, multilingualism, the Council of Europe, the European Charter for Regional or Minority Languages.